

KICHIK MAKAB YOSHI BOLALARINI BILISH JARAYONLARI

Murodova Mubinoxon Baxtiyorovna

Qo'qon davlat universiteti Pedagogika fakulteti Maktabgacha

ta'lim yo'nalishi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15646137>

ARTICLE INFO

Received: 01st June 2025

Accepted: 05th June 2025

Published: 12th June 2025

KEYWORDS

Diqqat, sezgi, xotira, tafakkur, idrok, hayol, shaxs, pedagogika, individ, individual

ABSTRACT

Ushbu maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarning bilish jarayonlari psixologik xususiyatlari va ularning rivojlanish mexanizmlari tahlil qilinadi. Maqolada diqqat, xotira, idrok, tafakkur va xayol kabi asosiy bilish jarayonlarining o'sish xususiyatlari yoritilib, ularni samarali rivojlantirish uchun pedagogik va psixologik yondashuvlar ko'rib chiqilgan. Shuningdek, maktab yoshidagi bolalarning bilish faoliyatidagi sezgirlik, ixtiyoriy diqqatning zaifligi, xotira turlarining o'ziga xosligi va ijodiy fikrlashning shakllanishi haqida ilmiy asoslangan ma'lumotlar taqdim etilgan. Maqola kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning bilish jarayonlarini samarali qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishga qaratilgan tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kirish

Kichik maktab yoshi — odatda 6-7 yoshdan 10-11 yoshgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Bu yoshda bolalar aqliy rivojlanishining muhim bosqichlarini boshdan kechiradilar va bilish jarayonlarining psixologik xususiyatlari sezilarli darajada o'zgaradi. Bu davrda bolalar o'z beg'ubor dunyosida yashaydi. Ulardagi barcha xatti -harakatlar kelajakka zamin bo'lishi mumkin . Kichik maktab yoshidagi bolalarda bilish jarayonlari quyidagi asosiy jihatlar bilan tavsiflanadi.¹ Zero har bir shaxsni rivojlanishida muhit, tarbiya, hamda irsiyatni tasiri juda katta bo'lib bu jarayonlar bilish jarayonlari bilan hamohang tarzda kechadi. Bundan tashqari, muhit va tarbiya bolalarning bilish jarayonlariga ta'sir ko'rsatib, ularning diqqat, xotira, idrok, tafakkur va xayol kabi psixologik jarayonlarining rivojlanishiga yordam beradi. Irsiyat esa bolaning aqliy va psixologik xususiyatlarini shakllantirishda asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, ota-ona va o'qituvchilarning pedagogik yondashuvi, ijtimoiy-madaniy muhit ham bolalarning bilish jarayonlarini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Diqqat: Bu yoshdagi bolalarning diqqat e'tibori ixtiyoriy jihatdan zaif bo'lib, uni iroda kuchi bilan boshqarish imkoniyati cheklangan ² **Xotira:** So'z mantiqiy xotirasi va ko'rgazmali-obrazli xotira rivojlanadi. Bolalar konkret ma'lumotlarni, voqealarni, faktlarni yaxshi eslab qoladilar. Xotirani tartibga solish va ma'nosini tushunish qobiliyati oshadi

1

in-academy

[PDF] KICHIK MAKAB YOSHI BOLALAR PSIXOLOGIYASI

² Vygotskiy L.S. *Psixologiyaning rivojlanish nazariyasi* (1984)

Idrok: Kichik maktab yoshida idrokning barcha turlari, ayniqsa sezgilarning o'sishi sodir bo'ladi. Ranglarni farqlash, ohanglarni sezish kabi sezgi qobiliyatlari rivojlanadi. Bu jarayonda rasm chizish, musiqa va jismoniy mashqlar katta rol o'ynaydi. **Tafakkur va fikrlash:** Bolalar konkret operatsiyalar bosqichida bo'lib, mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantiradilar. Mustaqil ravishda oddiy masalalar tuzish, ijodiy fikrlashga intilish kuzatiladi. **Xayol va ijodkorlik:** Xayoliy faoliyat ta'lim va o'quv faoliyati bilan bog'liq holda rivojlanadi. Bolalar o'z tasavvurlarini kengaytirib, ijodiy faoliyatga qobiliyat orttiradilar.

Komenskiyning pedagogik nazariyasi kichik maktab yoshidagi bolalarning bilish jarayonlarini samarali rivojlantirish uchun muhim asos bo'lib, u yoshga mos ta'lim tizimini, faol o'rganishni, ta'limning tizimli va izchil bo'lishini ta'kidlaydi. Bu yondashuv bolalarning aqliy, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiladi. Maktab ta'limining oqilona tashkil etilishi, sezgilarni rivojlantirish uchun rasm, musiqa va jismoniy tarbiya mashg'ulotlari, diqqatni boshqarish uchun ixtiyoriy diqqatni shakllantirishga yo'naltirilgan mashqlar, shuningdek, mustaqil ijodiy faoliyatni rag'batlantirish kichik maktab yoshidagi bolalarning bilish jarayonlarini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, kichik maktab yoshidagi bolalar tez chalg'iydilar, uzoq vaqt diqqatlarini bir narsaga qarata olmaydilar, ta'sirchan va emotsional bo'ladilar. Ularning o'z-o'zini boshqarish qobiliyati shakllanadi, xulq-atvor normalarini o'zlashtiradi, uyatchanlik hislari paydo bo'ladi. Bu yoshda bolaning psixikasi bilim olishga yetadigan darajada rivojlanadi, shaxs sifatida shakllanish uchun yaxshi imkoniyatlar yaratiladi. Umuman olganda, kichik maktab yoshidagi bolalar psixologiyasi va bilish jarayonlari ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun poydevor hisoblanadi. Bu davrda bolalarning aqliy, hissiy va ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun muhit, tarbiya va ta'lim tizimida kompleks yondashuv zarur

ADABIYOTLAR TAXLILI:

J.Piaje, A.Vallon, J.Bruner, D.B.Elkonin, P.Ya.Galperin kabi yirik psixologlar ta'kidlaganidek, kichik maktab yoshidagi bolalarda ta'lim jarayonining oqilona tashkil etilishi fikr faoliyatining jadal rivojlanishiga yordam beradi, bu esa bolalarning aqliy imkoniyatlarini erta ishga tushirishga xizmat qiladi.³ Bolalar matematik, fizik, lingvistik va polytexnik tushunchalarni o'zlashtirib, mustaqil ravishda oddiy masalalar tuzish va ijodiy fikrlashga intilishadi. Kichik maktab yoshidagi bolalarda diqqatning ixtiyoriy boshqarilishi zaif bo'lib, diqqatning beqarorligi va irodaviy boshqarish imkoniyatining cheklanganligi ularning o'quv faoliyatida muhim ro'l o'ynaydi. Shu bilan birga, sezgilar, ayniqsa ko'rish va eshitish sezgilari tez rivojlanadi, ranglarni farqlash va ohanglarni sezish qobiliyati ortadi, bu esa rasm chizish va musiqa mashg'ulotlari orqali yanada mustahkamlanadi. Tafakkur va fikrlash jarayonlarida bolalar konkret operatsiyalar bosqichida bo'lib, mantiqiy fikrlash, taqqoslash, tahlil va mulohaza yuritish qobiliyatlarini shakllantiradilar. N.S.Leytes fikricha, kichik maktab yoshidagi bolalarning uquvchanligi yuqori bo'lsa-da, ularning aqliy rivojlanishi o'smirlar va kattalarga nisbatan pastroq bo'ladi, chunki bilish jarayonlari hali to'liq rivojlanmagan hisoblanadi.

Xulosa

Kichik maktab yoshidagi bolalarning bilish jarayonlari ularning psixologik xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, olimlarning fikrlariga ko'ra, ta'lim jarayonining to'g'ri tashkil etilishi orqali diqqat, xotira, idrok, tafakkur va xayol kabi jarayonlarni samarali rivojlantirish mumkin. Bu yoshdagi bolalar mustaqil fikrlash va

³ G'oziyev E. G'. Umumiy psixologiya. Toshkent: O'qituvchi, 2002.

ijodiy faoliyatga intilib, o'quv faoliyatida muvaffaqiyatga erishadilar. Shuningdek, bolalarning bilish jarayonlarini rivojlantirishda ota-ona va o'qituvchilarning pedagogik yondashuvi, ta'lim muhitining qulayligi ham muhim ahamiyatga ega. Ijtimoiy-madaniy muhit, o'yin va amaliy mashg'ulotlar orqali bolalarning bilish faoliyati yanada boyib, ularning bilim va ko'nikmalari mustahkamlanadi. Shuning uchun, kichik maktab yoshidagi bolalarning bilish jarayonlarini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishda kompleks yondashuv, 9 xususiyatlarni hisobga olish zarurdir. Bu esa ularning kelajakdagi ta'lim va hayotdagi muvaffaqiyatlarini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:.

- 1"Umumiy psixologiya" (F. Xaydarov, N. Xalilova, 2020)
- 2"Umumiy psixologiya" (P. I. Ivanov, 2021)
- 3"Psixologiya" (B. M. Umarov, 2012)
- 4"Individual psixologiya" — Vikipediya maqolasi, 2013 yil
- 5"A. Adlarning individual psixologiyasi" — Soff.uz saytidan qisqa o'quv material, taxminan 2020-yil
- 6"Psixologiya nazariyasi va tarixi" o'quv-uslubiy qo'llanma, 2020-yil
- 7"Shaxs psixologiyasi" o'quv-uslubiy majmua (BuxDU), 2020-yil
- 8"Psixologik xizmat va psixokorreksiya" o'quv qo'llanmasi, NamDU, 2024 yil
- 9 Pedagogika nazariyasi va tarixi, 2024-2025 o'quv yili uchun TDPU dastur
- 10 G'oziyev E. G'. *Umumiy psixologiya*. Toshkent: O'qituvchi, 2002.

INNOVATIVE
ACADEMY